

Návyková „nuda“ severu

Foto: Tomáš Grim

Cvrčaly cvrčí, kvíčaly kvíči, modráčci se modrají!
Jaro konečně přišlo do Finska – a my zas do něj.

Tož, Finsko: co vás napadne? Sobi, losi, medvědi. Endemický sladkovodní poddruh tuleně kroužkového v obřím ledovcovém jezeře Saimaa. Lososi v čirých peřejích (ta chuť, hlavně ti uzení!). Ale žije tu vůbec nějaké zajímavé ptactvo? To si pište!

Milá překvapení

Převijím finský pásek na začátek. Červenec 1995. Konečně první velká cesta do vysněného zahraničí. Do Finska jsme pronikli netradičně ze severu: náš průkopnický autobus (prý jako první český projel do Norska z Ruska, tehdy čerstvě otevřeným hraničním přechodem u obce Borisoglebsk) se u severonorského Kautokeino stočil na jih. A cestu do Švédska si zkrátil přes takový ten „prst“, kterým Finsko ukazuje na norské Tromsø.

Během prvního kratinkého kontaktu na mě finská krajina neudělala pražádný dojem. Kdyby mi tehdy někdo řekl, že do finské „severské nudy“ vstoupím později ještě rovných desetkrát a celkem tam strávím přes sedm měsíců čistého času, budu pochybovat o jeho duševním zdraví.

Do Finska jsme se sice s kolegy vraceli z důvodů pracovních, ale moc rádi. V jeho naprosté stejnosti od severu na jih a od východu na západ je cosi uklidňujícího – i tam, kde jste se ocitli poprvé, se cítíte jako doma...

Na druhé straně člověk nikdy neví. Třeba když jsme v jižní Karélii začínali bádát na rehcích zahradních (a na ně specializované rase kukačky obecné). První den na lokalitě s naším finským kolegou. Zastavíme u první budky. Vystoupíme z vozu a přímo nad ním krouží orlík krátkoprstý. „Chodím tu do lesa dvacet let, orlíka jsem tady nikdy neviděl!“ Kolegův šok vyléčilo odsouhlasení tohoto pozorování, ostatně doložené fotografií, finskou faunistickou komisí.

I tak zdánlivě „nudný“ kout světa, jako je Finsko, umí překvapit. I při každé další návštěvě...

Rady k nezaplacení

Jak tam? Do Finska vám možná přijde nejpohodlnější doletět. Pokud vás zajímá jih, tak do Helsinek; máte-li záslusk na sever, pak do obce Ivalo. Čas ušetříte, to ano. Ale vážně chcete vynechat jihopolské rybníky u Zatoru¹ či severopolský Biebrzański Park Narodowy (a rákosníky ostřicové)? Skutečně máte v úmyslu připravit se o táborák na liduprázdné písčité pláži pod vonícím borem na břehu moře kdesi v Lotyšsku? Fakt se nechcete probudit pod širákem za májového rozbřesku, zmrzlí jak štolverk, u legendární tahové zastávky v estonském národním parku

Dramatická scenérie severu – naklonujte dvěstětisíckrát a máte celé Finsko. Národní park Patvinsuo, Severní Karélie.

Malá názvem, velká vzhledem. Severská kráska potáplice malá ve svatebním šatě. Hnízdívá na menších jezerech chudých na rybí osádku, kde se vyhýbá konkurenci větší potáplice severní. Pro potravu ale zalétává na větší jezera. Hnízdo bývá na mikroostrůvku, tak jako v tomto případě. Utula, Jižní Karélie.

Foto: Tomáš Grim

Matsalu?² Pobaltí nabízí řadu zajímavých zastávek, všechny pěkně po přímé trase na sever.

- **Jak sem?** Z Finska vám možná přijde nejpohodlnější domů doletět. Čas ušetříte, to ano. Ale vážně chcete vynechat dýmáček v koruně evropských ptáčkařských oblastí, slovnatý Varanger?³ Skutečně máte v úmyslu se připravit o návštěvu spektakulárních Lofot, Vesterál⁴ a norské části Laponska?⁵ Fakt se nechcete probudit u některého z četných tichých jezer jižního Švédska?⁶ Skandinávie nabízí řadu zajímavých zastávek, všechny pěkně po přímé trase na jih.
- **Kam tam?** Všechny hlavní finské lokality jsou na severu. To neznamená, že jih nestojí za návštěvu – i kdyby vašim hlavním cílem bylo třeba estonské Matsalu, vyplatí se i to nejjižnější Finsko za krátkou zajíždku: vždyť tam hnízdí potáplice!
- **Kdy?** Sever Finska láká jistě i v zimě, kdy se objevují vzácné sovice sněžní (viz „Hlavní město sov“ dále). „Můžu už teda dojet na ten *owling*?“ optal jsem se tamějšího kolegy. Odpověď mé nadšení zchladila: „Jasně, jsi vítán, ale nezapomeň si čelovku...“ Takže žádný vánoční výlet, kdy dohlédnete nanejvýš na první zasněžený smrk (s tou čelovkou). Zimní výlet na sever plánujte ideálně na duben. Jarní pak na konec května a červen (ale i červenec bují ptačí aktivitou). Pokud kombinaci sever + zima neodoláte, směřujte svou cestu tak o 1 300 km jižněji.⁷

- **Doprava.** Můj dojem, že prostě není, potvrdil finský kolega. Ten mi osvětlil, proč na tom, co se tvářilo jako zastávka autobusu, nebyl nejen jízdní řád (nikdy), ale ani žádný cestující (nikdy). Výskyt autobusů byl stejný (nikdy). Ne že bych tam prostál měsíce, ale přece jen by snad i vám začala po několika letech, co jezdíte kolem zastávky i několikrát denně, vrtat její osířelost hlavou. „Bus jezdí jen jednou ráno a jednou odpoledne, pro školní děti“ – pak už ani nemusel dodávat, že v časném létě, kdy jsme do Finska směřovali jako ornitologové, i v pozdějším létě, kdy jsme měli po skončení sezony i čas na ptáčkaření, děti již školy nemají. Za 222 dnů, co jsem ve Finsku podle deníčků dohromady strávil, jsem viděl linkový autobus jednou. Dodnes mám tu scénu vypálenou v paměti... Mezi velkými městy sice jezdíbusy i vlaky častěji, ale pro ptáčkaře, který potřebuje být mimo města, je jasnou volbou autopůjčovna nebo vlastní auto (viz výše).
- **Doleva.** Pardon: **Strava.** Zatímco Argentina je maso, Finsko je losos. Do stejné míry, tedy stoprocentně. Nejlépe uzený, v umaštěných novinách, při válce na břehu jezera – a jídelnu tohoto kalibru zde dlouho hledat nebudete. Jako příloha nejlépe poslouží medvěd (pivo *Karhu*).
- **Ubytování.** Drahé. Nebo – a to mi přijde jako rozumná volba – úplně zadarmo. Počet nehlídaných lesních cest, kam se dá odbočit... a vycouvat z nich až druhý den ráno, vám vystačí na několik reinkarnačních cyklů...
- **Domorodci.** Kdo s Finem zapředl rozhovor, kterýžto se vzácně protáhne i na celé souvislé věty, nediví se, že *Světová asociace autistů* vznikla právě v této horkokrevně srdečné zemi... Nicméně po pár letech setkávání, několika společných saunách a něco litrech společně vyzunknutých piv lze začít mluvit o náznacích opravdu srdečného kamarádství. Důvody jsou i pragmatické: Finsko je ptáčkařská a wildlife-fotografická velmoc a komunita těchto podivínů je nejaktuálnější zdroj informací (finský web <https://www.tiira.fi/> je jen ve finštině, takže kamarád překladatel se hodí).
- **Architektura.** Nelze vynechat: specifická „laťková“ jednopodlažní stavebnost finských obcí dává tak silný pocit cestování v čase („tak jsem se zas propadl do 50. let minulého století“), jaký mívám jen v Latinské Americe (tam jde ale o jiná staletí...). Vše pečlivě opraveno, udržováno. A rozvolněno: jste v centru obce, ale kolem vidíte jen les. Takže ptáčkaříte v „divočině“ a najednou na vás vykoukne *kahvila* – ta se hodí, páč díky světlu 24/7 ptáčkaříte téměř 24/7, k čemuž vám dopomáhej káva. Ostatně Finové mají nejvyšší spotřebu kávy na světě (a také nejvyšší výskyt depresí v Evropě; co je příčina a co následek, nechci vědět...).
- **Kultura.** V této věci, tedy sauně, si dovolím doporučit věnovat zvýšenou pozornost tomu, zda je teploměr skutečně funkční. Zvláště v případech, že si tu pekelnou komoru roztápite sami...

Budu se opakovat, vím. Ale záměrně a jen pro ty, které doporučení na sever i na jih jet (a ne letět) nepřesvědčilo: co čteme v knize *Nejlepší ptáčkařské lokality Evropy?*⁸ Nevím, co vy, ale já tam vidím do očí bijící itinerář Białowieża – Biebrza – Matsalu – Oulu – Kuusamo – Varanger – Falsterbo – Waddensee.

Stále nic? Co čteme v knize *Sto nejlepších ptáčkařských lokalit světa?*⁹ Nevím, co vy, ale i tam vidím do očí bijící cestu Białowieża – Matsalu – Oulu – Varanger – Falsterbo – Waddensee.

Tak vidíte ☺

Sever severu

Sever Fennoskandie je kapitola sama pro sebe.⁵

Ve finské části Laponska najdete kromě občasných dopravních zácp (sobích) i atraktivní opeřenstvo. Rašeliniště u obce Javarus hned za polárním kruhem = strnadi rolní, sýkory laponské a utopená GPSka. Na tamější poměry impozantní kopečky Kiilopää a Kaunisää jižně od velkého severského jezera Inarijärvi = kulíci hnědí na pár metrů. Krmítko za přísilniční hospodou Neljän Tuulen Tupa severně od obce Kaamanen = hýlí krivčí, sojky zlověstné a hutná sobí polívka. Přísná přírodní rezervace Kevo = bělokuři rousní, chaluchy malé, spousty vyvedených modráčků.

A samozřejmě vyhlášená lokalitka na budnička severního u kostelíka v obci Neiden. Ale to už jsem přetekl do Norska, takže pěkně zpátky na jih.

Jih severu

Procházka severským lesem – toť „plavba“ po měkoukém koberci mechů, lišejníků a borůvčí. V takovém přírodním chrámu nám ubíhá

Foto: Tomáš Grim

Chaluha malá ve své typicky dobré náladě. Přísná přírodní rezervace Kevo, Laponsko.

Foto: Tomáš Grim

Modrušku tajgovou jsme našli kolem 3:00 ráno, což moc nadějí na fotku nedávalo. Tento sameček našťásti porušil pravidla, zpíval rebelsky i přes poledne. Ruka, Severní Ostrobotnie.

práce tak nějak sama od sebe. Zvláště když nám den zpestřují jeřábci, tetřívci i tetřevi. Badatelé je až smutno, že kolem půlnoci by měl za slučící kvorkání a světla dostatečného ke čtení knížky přestat bát a zalehnout, aby byl zas ráno svěží.

Hned za domem, který si pronajímáme (v příslušenství jsou dvě sauny a „co by kamenem dohodil“ jezero), volají rákosník pokrovní, hýl rudý a několik cvrčel. Každý samec má svůj typický motiv – jeden dokonce pro strnada obojkového (mapa ve Svenssonovi už bohužel neodpovídá realitě – tento asijský druh zůstává asijským, ve Finsku vyhynul).

Půlnoční mimozemšťani

Naštěstí býval i při práci čas na ptáčkaření – vždy během kukačko-rehčí sezony na něj vyšlo i pár hodin za měsíc. Za návštěvu stály i zdánlivě nudné polní kultury východně od nedalekého města Lappeenranta.

V křovinaté buřině kolem kanálu v otevřených polích se ukrýval další asijský druh, sedmihlásek malý.

Vrcholem býval výlet na zasloužené známý blízky mokřad Siikalahti. Kromě pozorování standardních opeřenců – potápka rudokrka a žlutorohá, orlovec, slavík tmavý – mi nejvíc utkvěl jeden noční výlet za mimozemšťany.

Obslužná cesta u ruských hranic, jediné světlo protne šero mlhavé noci – reflektory pohraničnického auta. Kontrola dokladů a zbytek noci klid. Jen ti mimozemšťani – ty jejich pazvuky! Bizarní bublo-vrčení šumné koly, výskoky kolmo vzhůru. Bekasiny větší.

Cože? Stejně jezero?!

O vzhledu krajiny, která vás ve Finsku pronásleduje... Pardon. O vzhledu krajiny, kterou se v kterékoli části Finska můžete kochat od rána do večera, nejlépe svědčí následující příhoda.

Při našich finských výzkumech přebýváme v karelské vesničce Utula. Leží na břehu jezera Saimaa. Při cestách dál na sever projíždíme přes Joensuu. Když jsme se tam zatoulali poprvé, nevěřicně jsem hleděl na tabulku označující tamější jezero: Saimaa. Pak mi ale došlo, že „pojmenovat nějakých 187 888 oficiálně uznávaných jezer, to by chtělo řádnou slovní zásobu!“

Jenže pak se ukázalo, že to je pořád to stejné jezero! A to jste vzdušnou čarou 200 km daleko od naší základny. Saimaa je nejen čtvrtým největším jezerem Evropy. Je také prvním v Evropě (a třetím na světě) co do délky svého pobřeží: 15 000 km. Patnáct tisíc! Ta neuvěřitelná pokroucenina vodní plochy zasahuje jako kořenohlavec krabí všude okolo toho, co by člověk čekal od „vychovaného“ jezera. A je v něm prý 12 938 ostrovů.

Hýl křivčí, buclatý sympos. Zaslouží si samostatnou zájždku. Zvláště když na to krmítko za hospodou u silnice chodívají i sojky zlověstné. Kaamanen, Laponsko.

Foto: Tomáš Grim

Couváme do svahu do nepřehledné zatáčky ověřit, že nás zrak neklamal – jak lépe vyjádřit atraktivnost sovice krahujové? Někde mezi Smalfjordem a Ifjordem, Finnmarksvidda, Norsko.

Foto: Tomáš Grim

Odtud přišla velká část ptačích druhů, za nimiž se do Finska jezdí – tam vzadu je Rusko. Pohled z hory, která se tyčí celých 200 m nad okolní „palačinku“. Národní park Koli, Severní Karélie.

Foto: Tomáš Grim

Bez obav: dalších skoro dvě stě tisíc jezer komentovat nebudu. Tedy jinak než z hlediska toho, co opeřeného na jejich hladině potkáte. Nejvíc mě vždy potěší potápličky, malé i severní. A ovšem že i severské kachny, hoholi, hvízdáci, chocholačky.

Ruka

Na kopci nad obcí Ruka trásla se mi ruka.

Bylo to vzrušením z konečně korunované snahy dohledat jeden z nejkrásnějších evropských druhů pěvců, modrušku tajgovou. Nepoddává se fotosnahám snadno, holka jedna vykutálená – sedává vysoko, na špičkách dlouhánkových smrků. Je plachá, zpívá většinou jen před rozedněním, umlká typicky s rozbřeskem. V šerém hledáčku ten flek jako opeření těžko vůbec identifikovat.

Kde modrušku najít? Její biotopová preference, tedy nenarušené lesy ve svazích, zužuje na území Finska výběr potenciálních lokalit na oba dva kopce, kterými finská placka oplývá. Přeháním jen o fous. Celková finská – a tím pádem evropská, v užším neruském smyslu – populace je odhadovaná na sotva půl tisíce párů a mezi lety silně kolísá. Východofinská hora (obyvatelé And prominou...) nad lyžařským střediskem Ruka je tutovka: během let jsme nacházeli zpívající oranžovo-modré samce na těch přesně stejných stromech.

Jen pro pořádek: „evropských“ byl samozřejmě vtíp. Podobně jako ostatních pět zástupců stejného rodu (*Tarsiger*) je i „naše“ modruška echtovním asijským druhem. V prvním přiblížení jde o čistě himalájskou skupinu (právě o geografické úchylnosti „naší“ modrušky svědčí její bývalý český název – m. sibiřská). Západně od Uralu se modrušky tajgové dostaly až především, teprve kolem druhé světové války. První finský záznam: 1949, první hnízdění v jádrové oblasti kolem Kuusamo až včera: 1971.

Expanzi na západ mají ostatně od konce poslední doby ledové typické asijské druhy ptáků v módě – nejen finští, ale i „naší“ budničci zelení, hýli rudí či lejsci malí by mohli vyprávět. A samozřejmě už zmíněni sedmihlásci malí, rákosníci pokřovní, budničci severní či strnadi rolní. O tom, kde jsou skutečně doma, nejlépe svědčí pohled na mapu jejich zimovišť.

Hlavní město sov ^{8, 9}

I ptáčkař, který se neřadí mezi fanatické „odškrtávače“ (*twitchers*), má své sny. Kdo by nechtěl vidět *jakoukoli* sovu? Natož něco tak působivého jako je puštík vousatý?

Jenže sovy jsou noční, skrývací a některé severské druhy navíc nomadické: jeden rok hnízdí v dané oblasti běžně, další zas vůbec (podle gradací či propadů populací drobných zemních hlodavců). Řešení?

Oulu. Město v polovině Finska, na pobřeží Botnického zálivu, poblíž Liminganlahti (Kde jsou vodouši malí! Pardon, můj nejoblíbenější druh bahňáka...). Oulu proslulo jako evropské hlavní město soviho ptáčkařského průmyslu (vážně finské „Oulu“ a anglické „owl“ souzní jen náhodou?). A nejlepší místo na světě na pozorování puštíka vousatého. Do půl hodiny jízdy autem od města lze vidět osm druhů sov. Ta věta by měla končit vykřičníkem – je to největší hustota sovích druhů v Evropě.

I takový špek jako sovice sněžní se občas objeví. Ale pozor na matoucí mapky v atlasech, vzbuzují nemístné naděje: „Letos jsme měli jen jedno pozorování, loni za celý rok dvě“, píše kolega, který přímo v Oulu bydlí. Každopádně, pokud vás fascinuje třeba puštík vousatý (a koho ne?!), pak Oulu je *to* místo.

Mě puštík vousatý fascinuje rozhodně. Píšu zas do Oulu, *owling* láká. Finsko však daleko, takže odesílám text do redakce *Ptačího světa*, balím fídlátka a hurá do zářivého jarního dne na uralky do Beskyd... 🦉

Literatura

- 1 Bronclík M. 2015: Údolí kaprů: ryby, ptáci a ... dinosauři?! Ptačí svět 22(3): 30–32.
- 2 Doupal L. 1996: Estonsko. Ptačí svět 3(3): 8.
- 3 Hrubý J. 2000: Za kajkami k norskému Varangerfjordu. Ptačí svět 7(3): 12.
- 4 Doupal L. 1994: Norsko. Ptačí svět 1(2): 6.
- 5 Podzemný P. 2010: Severní Skandinávie – Laponsko. Ptačí svět 17(2): 22–24.
- 6 Mach J. 1997: Za letní avifaunou jižního Švédska. Ptačí svět 4(2): 8.
- 7 Vermouzek Z. 2011: Zimní pobřeží Baltu. Ptačí svět 18(2): 22–24.
- 8 Couzens D. 2011: *Top birding sites of Europe*. New Holland, London.
- 9 Couzens D. 2008: *Top 100 Birding Sites of the World*. New Holland, London.

Tomáš Grim | je ptáčkařem na volné noze a této „profesi“ navrhuje říkat „freebird“. Za skoro 7 let v zahraničí měl to štěstí navštívit přes 70 zemí na všech 7 kontinentech a pozorovat přes 4 000 ptačích druhů. Rád své zážitky sdílí na promítáních, v článkách i knihách (spoluautor „Nejlepší ptačí knihy roku 2017“, cenu uděluje časopis British Birds a British Trust for Ornithology).